

Regisztrálható-e az identitás? Az identitásválasztás szabadsága és a nemzeti hovatartozás nyilvántartása

*Regisztrálható-e az identitás? Az identitásválasztás szabadsága és a nemzeti hovatartozás nyilvántartása.
Szerk. Halász Iván és Majtényi Balázs. Bp. 2003. Gondolat – MTA Jogtudományi Intézet, 311 p.*

A kötet a Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézete és Kisebbségkutató Intézete által 2002. október 7–8-án rendezett tudományos ülészek előadásait tartalmazza. Az előszót az egyik szerkesztő, Majtényi Balázs írta, feltéve a kérdést, korlátozható-e az identitásválasztás szabadsága. Felvázolja a kisebbségi lét keretéként kínálkozó területi vagy személyi autonómiát, ennek többféle változatát, hangsúlyozza, hogy a kisebbséghez való tartozás regisztrálása csak önkéntes alapon képezhető el, de a kisebbség tagjairól valamiféle névjegyzékre mégis szükség volna.

Tóth Judit a kisebbségi hovatartozás megvallásának módozatait vizsgálja. Az azonosság bevallását mindenképpen fontos mozzanatnak tekinti. Ez különböző formákban történhet, többnyire népszámlálás alkalmából, de más formái is vannak. Magyarországon a megvallás felemás módon történik. A 71–72. lapon megvizsgálja a megvallás hazai lehetőségeit (sok van), és ezek bírálatát is adja.

Majtényi László a kisebbségek közjogi testületeinek, az identitás nyilvántartásának és a magánélet oltalmának egymást keresztező érdekeit elemzi. Ellenzi a kötelező állami nyilvántartást, senki sem kötelezhető ilyen irányú nyilatkozatra. A magyarországi viszonyokban az újabban jelentkező etnobiznisz jelenségére utal, amikor bárki akár több kisebbség önkormányzatában is szerepelhet. Olyan nyilvántartást tart jónak, amelyet maga a kisebbségi testület tart nyilván.

Ifj. Korhecz Tamás a kisebbségi önkormányzatok megválasztásának magyar, szlovén és jugoszláv szabályait veti össze. Háromfélét tart számon. Az önkormányzat értelme a védelem a többséggel szemben. A problematikus az, kinek van joga a kisebbségi önkormányzat tagjainak a megválasztására, és ki választható. A hazai gyakorlat szerint a kisebbségi önkormányzat tagjait a többségi nemzet tagjai is választhatják. Ebben az is tükröződik, hogy a kisebbség tagjai félnek a regisztrációtól. Itt jó volna, ha a jelöléshez szükség volna az illető kisebbség jóváhagyására. Szlovéniában csak a magyar és az olasz kisebbséget ismerik el, ennek a kettőnek van önkormányzata. A kisebbségeknek külön választói névjegyzékük van. Az ebbe való bekerülés a kisebbség jóváhagyásától függ. Jugoszláviában a kisebbségi önkormányzat és választása nem alkotmányos jog, a választás elektorok útján történik, igen bonyolult eljárás szerint (119. p.).

Pap András László az etnicitás jogai közül négy esettanulmányt ismertet. Kanadában csak az indiánokról van szó, de a törzs jóváhagyása kell ahhoz, hogy valaki indiánnak vallhassa magát. Ennek van bizonyos feudalisztikus jellege. Indiában a kasztok tényleges megléte miatt a helyzet áttekinthetetlen. Az USA-ban a honosítást eredetileg csak fehér emberek kaphatták meg, tehát itt a faji tényező számított. Izrael állam zsidó faji alapon áll. Vitatható, vajon az állam fundamentalistának vagy szekularizáltnak tekinthető. A szabályok szerint, aki már felekezetbe tért át, nem tekinthető zsidónak. De hogy ki a zsidó, ez vallási vagy világi szempont szerint döntendő el, az vitatott. Általánosan is felveti a szerző az asszimiláció és a disszimiláció jogának a kérdését. Az USA gyakorlatából a kérdés bírósági döntésre tartozik, a szerző összeállította esetek ellentmondó megoldásokat mutatnak.

Halász Iván tanulmányos írásában a sokáig egyedülálló megoldást mutatja be, a morva tartományi gyűlés 1905-ös határozatát, amely valóban véget vetett a cseh–német ellentét-

teknek. Addig a vita a képviselő, a választás, a nyelvhasználat és az iskola körül forgott. A megegyezésben közrejátzottak a konkrét politikai körülmények, a németek tényleges számbeli háttérbe szorulása, ami a német kisebbség vezetőit engedményekre készítette. A megoldás az volt, hogy két, cseh és német tartományi gyűlés (Landtag) jött létre, ezek kölcsönösen vétőjoggal rendelkeztek a másik gyűlés döntéseivel szemben. A Cislajtániában szokásos kuriális rendszer megmaradt, ekkor már öt kúriával, de ezen belül is nyelvi szempontból két kúria működött. A beosztást a hatóságok végezték, de fellebbezésnek volt helye. A hatóságok szabták meg azt is, hogy egy-egy gyerek milyen tanítási nyelvű iskolába járhat, ez tehát hatósági beavatkozást jelentett. A közigazgatás mindenképpen kétnyelvű volt. A kisebbséghez való tartozást objektív kritériumok alapján döntötték el, nem önkéntes alapon, ezek az „objektív” kritériumok viszont eléggé bizonytalanok voltak. A példát a még bonyolultabb Bukovinában is követni akarták, ahol négy nemzet állt egymással szemben, de a világháború miatt erre már nem került sor.

Fábián Gyula a romániai megoldást elemzi, a törvény itt is biztosítja az identitáshoz való jogot. A csángók számára nincs ilyen jog. A népszámlálások esetében mindig másféleképp megy a bevallás, a kormány határozza meg. A kisebbséghez való tartozást a hatóságok nyilvántartják. A szerző kimutatja, milyen előnyök is származhatnak a rendezésből (207–208. p.), de milyen hátrányok is adódnak. A hatóságok előtt a kisebbségi nyelvet az illető községben 20%-ot vagy 1/3-ot képviselő kisebbség esetében szabad használni. Lényegében véve megtűrő kisebbségi politikáról van szó.

Jarábik Balázs és Vincze Dávid a szlovákiai gyakorlatot vizsgálják, 11 kisebbséget tartanak nyilván egy 1991-ben hozott határozat értelmében. Az adatvédelemről 2002-ben hoztak törvényt.

Szarka László, a Kisebbségtudományi Intézet igazgatója a magyar kedvezménytörvény (2001. 72. tc.) magyar és szlovák megítélését konfrontálja egyéb európai szabályokkal. Bizonytalanok látja, vajon ez a törvény csupán a kulturális igények kielégítését célozza-e.

Pap András László a hazai gyakorlatot bírálja, a kisebbségi önkormányzat körüli lazaságokat. Teljesen meghatározatlan, ki tartozhat valamelyik kisebbséghez, egyáltalában mit jelent az etnikai kisebbség. A jelölttől nem várható el, hogy önmagát a kisebbséghez tartozónak deklarálja. A területi és a kisebbségi önkormányzat viszonya is tisztázatlan. Kisebbségi önkormányzat ott is van, ahol a helyi lakosok közül senki sem vallja magát a kisebbséghez tartozónak. A gyakorlatot ott kívánja módosítani, hogy a jelölt nyilvánítsa magát a kisebbséghez tartozónak. A regisztrációt a kisebbségek képviselői elutasítják, az örmények pl. a törökországi népirtásra emlékezve. Nyilvánvaló, hogy senki sem tartozhat több kisebbséghez (?). A kisebbségi névjegyzékbe saját aktivitása révén kerülhet be valaki.

Az összegzést a két szerkesztő adja meg az utolsó tanulmányban. Azt javasolják, megfelelő kritériumok alapján hozzanak létre valamiféle kisebbségi névjegyzéket, de mindenki csakis egy ilyen névjegyzékbe tartozhat. A kisebbségek hazai parlamenti képviselőinek a kérdésében az 5%-os korlátozás nem tartható. Végül is az egyes előadások elnevezéses nézeteket tükröztek, valamiféle mindenkit megnyugtató megoldás igen nehezen jöhet létre.

Ez kétségtelenül a kötet legfőbb mondanivalója, de ha legalább ebben a vonatkozásban (hogy ti. nehéz) volna megegyezés, már az is kiindulópont lehetne. A viták nyilván – nálunk és másutt is – még sokáig folytatódnak. Ez a kötet mindenképpen fontos állomása ennek a vitának.